

Вашуленко Оксана,
науковий співробітник відділу початкової освіти ім. О. Я. Савченко,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

У сучасних умовах модернізації освітнього процесу початкової школи актуальним є пошук нових дидактичних засобів, які сприятимуть формуванню ключових і предметних компетентностей молодших школярів. Одним із потужних ресурсів ефективності навчання є системне використання міжпредметних зв'язків, які сприяють формуванню в учнів цілісної системи знань, їхньому всебічному розвитку, вихованню високодуховної особистості.

Типові освітні програми [1; 2] спрямовують вчителя початкових класів на застосування міжпредметних зв'язків. Зокрема, у пояснювальній записці зазначено: «Враховуючи інтегрований характер компетентності, у процесі реалізації Типової освітньої програми або Освітніх програм рекомендується використовувати **внутрішньопредметні і міжпредметні зв'язки**, які сприяють цілісності результатів початкової освіти та переносу умінь у нові ситуації» [1, с. 3].

На результативність інтеграції змісту і міжпредметних зв'язків наголошують О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, Т. Донченко, В. Паламарчук, О. Савченко та інші. Поняття *міжпредметні зв'язки* актуалізовано у сучасних довідниках і словниках з педагогіки (М. Ярмаченко, С. Гончаренко), а також в «Енциклопедії освіти» (2008; гол. ред. – В. Кремень), що підтверджує їх затребуваність в українській дидактиці та методиці ХХІ століття.

Аналіз змісту чинних Типових освітніх програм, вивчення досвіду роботи вчителів переконливо доводить, що освітній процес в початковій школі відкриває широкі можливості для використання міжпредметних зв'язків на уроках літературного читання як ресурсу формування читацької та ключових компетентностей.

Щодо сучасного контексту поняття *міжпредметні зв'язки*, то ми розділяємо думку О. Савченко про те, що *уроки інтегрованого змісту* та *уроки з використанням міжпредметних зв'язків* є різними дидактичними поняттями. На думку вченої, міжпредметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших предметів, що мають допоміжне значення для вивчення теми. Натомість особливість інтегрованого уроку полягає в тому, що тут поєднуються блоки знань з різних предметів, підпорядкованій одній темі, учні залучаються до різних видів діяльності [3].

Формою реалізації міжпредметних зв'язків є міжпредметні завдання. Зміст міжпредметних завдань визначається метою застосування їх на уроці, близькістю між предметами і курсами різних освітніх галузей.

Основною на уроках літературного читання є читацька діяльність, а використання міжпредметних зв'язків суттєво доповнює методику формування

читацької і ключових компетентностей. Зіставний аналіз типових освітніх програм для Нової української школи [1; 2], вивчення досвіду вчителів початкових класів дозволили визначити можливі міжпредметні зв'язки літературного читання з навчальним предметом «Українська мова», курсом «Я досліджую світ» та з мистецькою освітньою галуззю.

Наведемо приклади використання міжпредметних зв'язків предмета «Літературне читання» з громадянською, історичною, соціальною і природничою освітніми галузями.

Сприймання й осмислення літературних творів, запропонованих у підручниках для 2-4 класів (Вашуленко, 2019, 2020, 2021), сприяє реалізації таких завдань зазначених освітніх галузей:

- виховання активної позиції щодо громадянської і соціально-культурної належності себе і своєї родини до України, інтересу до пізнання історії та природи свого краю і країни; пошани до символів держави, ініціативної поведінки у громадських акціях, у відзначенні пам'ятних дат і подій;

- розвиток толерантності у соціальній комунікації, ціннісного ставлення до природи та її пізнання, до приватного життя інших людей, усвідомлення правової відповідальності у ситуаціях застосування норм і правил життя в суспільстві, інші соціальні навички щодо взаємодії і співпраці в різних видах діяльності;

- створення умов для самовираження учнів у різних видах діяльності, становлення екологічно грамотної та соціально адаптованої особистості.

Зміст творів, методичний апарат підручників літературного читання містить значний потенціал для застосування міжпредметних зв'язків з мистецькою освітньою галуззю. Процес взаємодії мистецтв на уроці літературного читання створює сприятливі можливості для розвитку почуттєвої сфери учнів, набуття ними досвіду емоційно-естетичних переживань, пробудження інтересу до пізнання творів різних видів мистецтва, формування образного мислення і мовлення, уяви, розвитку мистецьких здібностей. Тому в підручниках літературного читання упроваджено рубрику «Література в колі мистецтв». Робота над завданнями цієї рубрики допоможе учням зробити висновок, що кожен вид мистецтва має свої, лише йому властиві способи відображення життя, а за допомогою художнього слова змальовуються і зорові, і слухові деталі, усе те, що можна побачити, відчувати, уявити. Письменник добирає певні художні засоби, завдяки яким досягає глибокої виразності й правдивості зображення.

Зазначимо, що для більш глибокого й емоційного сприймання змісту тексту дитиною, розвитку її емоційно-почуттєвої сфери доцільно використовувати на уроках літературного читання засоби образотворчого і музичного мистецтва на різних етапах уроку.

На етапі підготовки до сприйняття літературного твору за допомогою музики та художніх полотен можна викликати в учнів певні емоції. Спочатку діти слухають музичний твір (його фрагмент), переглядають картини, а потім розповідають, які настрої та почуття у них виникли. Такий прийом особливо ефективний у роботі над ліричними творами. Важливо, щоб вибір музичного

фрагмента, репродукції картини здійснювався на основі спільної емоційної палітри порівнюваних творів.

На *етапі аналізу змісту тексту* використання музики та творів образотворчого мистецтва допомагає педагогові керувати асоціаціями, які виникають у дітей, стимулювати формування в них певних уявлень. Зіставлення літературного твору, окремих його частин з творами інших видів мистецтва дає можливість акцентувати увагу на своєрідності позиції письменника, що допомагає учням осмислити зміст прочитаного твору. Так, використання музичних творів допомагає читачеві уточнити почуття, які виникали в нього під час сприйняття тексту, усвідомити спільне/відмінне в настроях музичного і літературного творів, переказати або виразно прочитати текст. На цьому етапі можна запропонувати такі завдання: за допомогою музики визначити пору року або настрій персонажа; дібрати словосполучення або речення з тексту для назви прослуханого музичного твору; вибрати із запропонованих варіантів музичних уривків найбільш близький до тексту; описати музику, яку склав би учень, щоб розповісти про певну пору року тощо.

Для активізації учнів на уроці, урізноманітнення їхньої діяльності доцільно використовувати різні види роботи з музичними творами: слухання музики та її інтерпретування з елементами аналізу; співвіднесення музичних фрагментів з фрагментами тексту твору; рухи під музику, мета яких — краще відчувати стан дійової особи твору; словесний опис асоціацій, що виникли під час прослуховування музичного фрагмента.

Твори образотворчого мистецтва найчастіше використовують для ілюстрування змісту тексту. Аналіз репродукцій картин допомагає учням навчитися самостійно описувати створені в їхній уяві зорові образи. Зіставлення картини з текстом допомагає виявити специфіку кожного виду мистецтва, уточнити настрій і почуття читача й персонажів твору. Вибір із запропонованих ілюстрацій, виконаних різними художниками, тієї, яка сподобалася, передбачає пояснення свого вибору, а отже, зіставлення з текстом усіх ілюстрацій, увагу до його змісту. Розглядання репродукцій картин та їх оцінювання стають своєрідним способом зосередження читачького сприйняття на конкретно-наочній основі й сприяють виникненню потреби в аналізі тексту, створюючи проблемну ситуацію: зіткнення читачької думки й трактування образів твору художниками-ілюстраторами.

На *етапі узагальнення* використання творів різних видів мистецтва допомагає створювати проблемні ситуації та ситуації вибору, коли учні мають самостійно застосувати набуті на уроці знання і пояснити своє рішення (вибір ілюстрацій, музичного супроводу). Крім того, вони можуть з опорою на набутий на уроці досвід самі ілюструвати твір, добирати до нього музичні фрагменти тощо.

Отже, використання міжпредметних зв'язків на уроках літературного читання в сучасній початковій школі сприяє цілісності знань, розвитку в учнів пізнавального інтересу, асоціативного мислення, кращому засвоєнню універсальних пізнавальних умінь.

Джерела та література

1. Міністерство освіти і науки України (2019а, 8 жовтня). Про затвердження типових освітніх програм для 1–2 класів закладів загальної середньої освіти (1272). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-1-2-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення 04.02.2022)
2. Міністерство освіти і науки України (2019б, 8 жовтня). Про затвердження типових освітніх програм для 3–4 класів закладів загальної середньої освіти (1273). <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-tipovih-osvitnih-program-dlya-3-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti-1273> (дата звернення 04.02.2022)
3. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків // Початкова школа. – 1992. – № 1. – С. 27 – 29.